

**L'APORTACIÓ DE GUILLEM ALOMAR
(1928-2015)
AL PROJECTE "TONADES DE FEINA"
DE LA SÈRIE
"LES MÚSIQUES DE MALLORCA"
(CONSELL DE MALLORCA, 2005).
CONTEXT, ANÀLISI I VALORACIÓ**

Francesc Vicens Vidal¹

Resum

L'any 2003 es va iniciar el projecte de recerca *Les tonades del camp a Mallorca*, un treball de perfil etnomusicològic subvencionat pel Govern de les Illes Balears i el Consell de Mallorca. Aleshores, Jaume Ayats (director del projecte), Antònia Maria Sureda (musicòloga) i Francesc Vicens (musicòleg) varen portar a terme tasques d'enregistrament, anàlisi i edició de tonades de feina arreu de Mallorca. D'aquell treball varen quedar moltes hores d'enregistrament descartades que per motius d'extensió no es varen poder publicar en el núm. 1 de la col·lecció *Les Músiques de Mallorca* (Consell de Mallorca, 2005). Aquesta comunicació analitza, valora i posa en context l'aportació completa del cantador de Llubí Guillem Alomar Perelló, *Coves*, al projecte esmentat.

Context i justificació

Entre els mesos de febrer de 2003 i setembre de 2004, juntament amb els musicòlegs Jaume Ayats i Antònia Maria Sureda, vaig participar en el projecte de recerca etnomusicològica «Tonades de feina», un treball d'abast insular que posava de manifest l'estat actual del repertori de tonades del camp a l'illa de Mallorca. A partir del diàleg actiu amb pagesos cantadors que havien cantat durant la realització de les tasques agrícoles el treball es plantejava com una darrera oportunitat per entrevistar els testimonis orals que havien viscut de primera mà la cultura pagesa en el context pre-turístic.

Aleshores, el propòsit principal de la investigació era configurar el mapa de les tonades del camp arreu de l'illa i avaluar-ne el record dels informants a partir dels codis culturals que es donaven en les situacions del cant. El resultat

¹ Doctor en musicologia per la Universitat Autònoma de Barcelona i professor investigador de l'àrea de didàctica de l'expressió musical de la Universitat de les Illes Balears (francesc.vicens@uib.cat / www.francescvicens.com)

va donar lloc a més de cinquanta hores d'entrevistes realitzades a un centenar de persones i a vint municipis de Mallorca. Una selecció d'aquells materials va ser editat en format DVD en el número 1 de la col·lecció «Les Músiques de Mallorca» amb el títol *Tonades de feina* (2005) i també en una edició fora de col·lecció titulada *Tonades de feina a Mallorca* (2005). L'edició es va acompanyar d'un llibret explicatiu que contenia un resum dels resultats de la recerca i que feien referència a diversos aspectes com l'organització temàtica de tonades del camp, les situacions socials on es cantaven, apreciacions estètiques dels diferents estils cantats, l'anàlisi formal del repertori musical i textual o la percepció de les tonades en perspectiva de gènere. Tot plegat ens va permetre elaborar l'estat actual del tema a partir d'uns exemples sonors de qualitat gràcies a uns testimonis sòlids que mantenien un record àvid i clar de la vida pagesa viscuda.

Vint anys després de la recerca no queda viu cap d'aquells cantadors. No obstant això, els arxius de la investigació encara contenen moltes hores inèdites d'enregistrament que per qüestions d'extensió varen quedar descartades en l'edició final. Aquesta aportació treu a la llum el testimoni de Guillem Alomar Perelló Coves (1928-2015), pagès i llubiner, a qui vàrem poder entrevistar en quatre ocasions, entre el 24 d'abril i el 13 de setembre de 2003, a l'edat de 75 anys, en una trobada distesa a casa seva del poble al carrer Bernat Coll, núm. 5 i en companyia de la seva esposa Francisca Serra Pons (1930-2020), i també a fora vila a la propietat de Son Rossinyol, als afores de Llubí. I amb anterioritat en una trobada prèvia, més informal i no enregistrada, entorn del 20 d'abril amb un grup de persones afins a en Guillem, amb l'objectiu de tanjear les possibilitats que podria oferir l'informant en el conjunt de la recerca.

A continuació oferim una transcripció raonada i organitzada per temes rellevants tractats en aquelles converses. Els criteris d'edició emprats han estat els següents: les intervencions en primera persona de Guillem Alomar van indicades entre cometes baixes « » i els comentaris i les consideracions analítiques a les aportacions de l'informant són nostres. Les cançons van en cursiva i han estat transcrites respectant els modismes i particularitats de l'informant, no obstant això, les explicacions i les transcripcions del seu testimoni sí que han estat anotades de forma normalitzada.

Entrevista de dia 26 d'abril de 2003 (CD 14).

Aquesta trobada comença amb la interpretació de la tonada de batre amb una coneguda cançó referida a la feina que diu:

*Per batre en el món no hi ha
com ses egos ben ferrades
qui peguen unes potades
qui s'era fan tremolar.*

Cal anotar que la interpretació feta a mode d'escalfament vocal i ajustament dels aparells tècnics d'enregistrament ja és generosa en els ornaments, ben galejada, canta amb la veu ben timbrada i potent. L'informant comença a cantar amb un «ai» a l'inici del primer vers que allarga i condueix melòdicament tot i que la percepció d'en Guillem, quan l'acaba de cantar, és que té la boca seca, no acaba de respirar bé i que la pol·linització de les flors de la primavera li està perjudicant la veu. Al final, com és propi en totes les tonades pròpies del cicle de cereal, repeteix el primer vers. A continuació canta dues tonades de llaurar:

*Jo llaurava amb un bou tort
i amb un altre qui no hi veia
i a cada passa li deia:
animal caiguessis mort.*

*Jo llaurava amb en Vermell
i amb en Banyà enrevoltada
i feia millor llaurada
que l'amo amb so seu parell.*

Els dos últims versos cantats d'aquesta segona tonada (*que l'amo amb so seu parell* i *Jo llaurava amb en Vermell*) finalitzen amb un efecte gutural, de iòdel, cosa que ens crida l'atenció. A tal efecte en Guillem aclareix que d'aquesta manera la tonada «és més acabada, n'hi ha que per ventura no ho fan; jo ho faig perquè en sentia que ho feien. Els més vells ho feien. Els més vells»; de manera que estam davant un efecte estètic que en Guillem reconeix com un tret propi dels antics cantadors del poble.

Pel que fa a l'aprenentatge del repertori, tant la música com el text, era oral, de sentir a altres cantadors exercitar-se: «Normalment n'aprenies de sa família. Ara te n'anaves a una finca, hi havia un veïnat aquí i un veïnat allà i l'altre a mig kilòmetre enfora, i tothom cantava, no tothom, però bastants. Ma mare no era gens cantadora i mon pare poc. Jo en vaig aprendre de sentir i d'anar a fer feina i fent feina amb altres».

A continuació en Guillem ens ofereix una tonada d'entrecavar i una d'es-

terrossar de les quals afirma no haver-hi diferències a Llubí però en canvi sí que aprecia diferències tal i com les canten a sa Pobla «allà sí que tenen una tonada per a cada cosa».

Amb la tonada d'entrecavar / esterrossar canta aquestes cançons:

*Tot lo dia sent cantar
dones que entrecaven ordi
i ses teves paraules Jordi
són qui en fan encativar.*

*Tot lo dia vaig darrera
amb sa coleta penjant
i es vespre aniré davant
si tots me veniu darrera.*

*Ma mareta ja m'ho deia
fill meu no vagis de nit
que sense tenir ovelles
tendràs anyells i cabrits.*

A continuació enllaça amb dues cançons que canta amb la tonada del segar i evoca el record que cantar en grup era més animat i cantar segant donava lloc a situacions socials diverses, en definitiva «cantar en grup era més guapo», dirà:

*Arreu, arreu segadors
que sa madona se queixa
i vos sou blat i som xeixa
es tall de bones llavors.*

*I vaig segar vint-i-un dia
sempre en es vostro costat
i jo encara no estic cansat
altres tant n'hi segaria.*

*A escarada segaria
si em donaven carn d'anyell
i per jeure una bona pell
està a s'ombra tot lo dia.*

A continuació parlem de la feina de batre damunt l'era. I al gest de cantar amb la mà a l'orella, tal i com feia qui tocava a l'era, dirà: «cantava damunt s'era un tot sol, i sa bístia rodava, la mà a l'orella. Damunt s'era quan baties o baties de trot o baties amb biga. Amb biga la bístia només camina, va molt enmig i el carretó va amb molt enfora que va ferat a una biga, i es carretó du molta volada, i de trot la bístia ha de córrer perquè només du el carretó darrera sa bístia i si només camina es carretó no se mou, i es el que fa moldre la palla és el carretó, si du molta volada pega més fort. Si baties de trot amb sa mà aguantaves sa bístia i amb l'altra mà duies unes *escorrejades* per tocar sa bístia si feia poca via amb una llandera i com que duies el garrot aquí damunt [recolzat a l'espatlla] convidava a du sa mà a l'orella, entens? No crec que tenguí a veure en cantar més bé o més malament».

Les feines de llaurar i batre porten la conversa a parlar de les bísties i al tractament que es feia als animals que ajudaven amb les feines on eren imprescindibles: «Quan acabaven de batre hi havia gent de tot tipus, hi havia l'home que era molt curiós i que estimava molt sa bístia i quan acabava, sortia de l'era, a sa bístia l'abeuraven i li tirava un poc d'aigua per damunt i li fregava, li fugia un poc sa suada. Hi havia homes i bísties de tota classe. Nosaltres teníem un mul que el fermava a sa màquina [segadora amb rodes] i podria segar sense rendes, quan arribava a la soca ja voltava per no pegar a la soca sense tocar-li gens sa renda, i n'hi ha algun [mul] que si no l'estires molt no se'n va. Igual que per llaurar, hi havia bísties que en arribar a la paret voltaven totes soles i es tornaven a posar ben dretes davant el solc».

Anotam les cançons que en Guillem canta a propòsit de les explicacions de la feina de batre:

*Muletes bateu bateu,
fareu sa palla menuda,
si la feis llargaruda
en s'hivern la hi trobareu.*

*A dur alga em fan anar
que és sa feina més lleugera,
ja mos vorem entendera
que sense tenir cantera
per força em faran cantar.*

«A damunt s'era te feien cantar tant si vols com si no vols, sinó la bístia se dormia. Un home que no era cantador a damunt s'era sempre grinyolava, o

all o ceba, o això o això altra, sempre alguna cosa havia de dir, sinó feia anar sa llandera cap a sa bístia. Hi ha per quedar entabanat... damunt les dotze o la una des juliol, allà damunt sense cap ombra, hi havia per adormir-se i pegar damunt sa bístia».

Les tonades de batre que canta en Guillem sempre les comença amb un «ai» i també amb algunes exclamacions adreçades a la bístia:

*Damunt es terrat des forn
he parada bateria,
per bombejar Son Alzina
Son Mulet i s'Alqueria
Vinagrella i Son Ramon.*

A continuació canta dues cançons de la feina d'ararar amb una tonada que recorda molt la de batre:

*Bon ventet seguit senyora
sort que no sigui mestral
perquè fa un vent tan mal
que sa terra i tot tremola.*

*Com es vent d'abaix va entrar
ja tenia mig batut
Oh mare de Déu de Lluc
donau-me força i salut
a jo i a n'es bestiar.*

I les enllaça amb tres tonades de tomar ametlles:

*Blançajau com l'ametller
com en estar florit
blançajau dia i nit
com la lluna de gener.*

*Ametlleret abundós
de vorera de camí
ja ho siràs agre per a mi
o per altri saborós.*

*Quan l'arbre no vol la fulla
ella tota sola cau,
vos qui amb altri festejau
i a mi em campau com se vulla.*

Després de les tonades de tomar ametlles en Guillem reprèn la conversa amb la feina de batre: «A Llubí hi havia un lloc alçat on el vent hi pegava molt bé, i allà hi havia una esplanada que hi devia haver vint eres, i quasi te puc dir que tan a prop estaven una de l'altre que segons d'on venia el vent que sa pols d'aquí embrutava la del costat. Perquè això eren bocinets de cortó o de cortó i mig o de qualcú que no arribava a un cortó i perquè era un *puesto* on es vent hi pegava molt bé hi feien s'era. I es batre era *lo de menos* aleshores perquè a l'estiu sempre fa sol, el que passa és que si no fa vent té mal fer net, m'entens? I has de ventar, i si justament ventes i és un d'aquells dies que fa aquell sol que no en fa ni alè, i la palla i el gra et tornen quedar en el mateix *puesto*, t'emprenyes i t'omples de pols».

L'informant dona a entendre que a l'era, durant la batuda del cereal, el cantar era obligat, malgrat les ganes o la poca traça pel cantar del pagès que assumia la tasca de fer voltar la bístia amb el carretó: «Surti com surti, allà cadascú cantava lo seu, un va amunt i l'altre va avall i així el món no trabuca, hi ha una cançó que ho diu:

*Un vol ruc,
i s'altre vol ruca
un ase i s'altre cavall
un va amunt i s'altre va avall
i així el món no trabuca.*

Ningú se fixava com cantava l'altre, tothom només pensava amb la seva feina, el cantar aleshores, tothom grinyolava i ningú es fixava en si un cantava bé o si cantava malament, home, sempre hi havia homes escollits, que si algú passava sentia gust de sentir cantar aquella persona i n'hi havia algun que deies: —aqueix per cantar podria jeure!».

Aquesta afirmació ens serveix per comprendre que en la cultura pagesa hi havia camperols que cantaven bé i se'ls considerava bons cantadors. Aquest factor sovint estava relacionat amb el fet de tenir una veu clara i potent, reconeixible de lluny, i conduïda segons els estils de les músiques de moda. A propòsit dels flamencs, denominació genèrica dels estils musicals admirats per la majoria de cantadors de tonades del camp, Guillem ens explica que «se

cantaven pels Darrers Dies, o si feien una reunió d'alguna cosa i començaves cantant Sa ximbomba i acabaves amb una altra cosa, n'hi havia un que li anava bé cantar un flamenc i cantava un flamenc a la seva manera». En aquest moment de la conversa en Guillem canta un flamenc imitant els cantadors que cantaven flamencs:

*Cortejaba una casada
y era más linda que el oro
y su marido llevaba
los cuernos que lleva un toro.*

Tot i que en Guillem canta la cançó de manera fidel i correcta a l'estil flamenc no considera que sàpiga cantar aquest repertori i confessa no saber distingir una colombiana d'un flamenc. Així i tot, recorda alguns cantadors de la zona que eren hàbils amb aquest repertori: l'amo en Gori «que estava per sa Serra», l'amo en Magí de Maria i l'amo en Xesc de Son Cloquis.

En relació a l'estil aflamencat de cantar tonades dirà: «sí, se cantava a vetllades, pes Darrers Dies, des d'un poc antes de Sant Antoni... jo me'n record que, quan jo era més jove, a un cafè o a un bar, si eren joves feien una vetllada amb sa ximbomba i un poc de flamenc, i un altre amb una canya, i un altre amb una botella “reca-reca-rec”, i dues jotes, i un bolero, i un flamenc, i una cançó de ximbomba, i així és com se passava la vetllada, d'aquesta manera».

Pel que fa a les qüestions de gènere i als rols assumits per homes i dones en Guillem afirma categòricament que les feines de l'era i les feines de llaurar eren assumides pels homes. Quan les dones feien alguna d'aquestes feines solia ser per alguna circumstància obligada o puntual de dones fadrines o viudes que vivien soles a fora vila. En relació a aquests casos en Guillem parla d'una dona fadrina, l'única que va sentir cantar damunt l'era: «estava a Son Suau, era una possessió Son Suau Dalt i Son Suau Baix, eren dues germanes, i aquesta estava a Son Suau Dalt, on hi havia les eres devora el punt més alt i aquesta dona la sentien des de S'Alqueria Blanca; i per collir figues també, per collir figues... tenia una veu ooooh, sí, jo hi vaig anar, i venia una dona de Maria, na Figuereta que collia ametlles allà per aquest temps, i cantava però, la senties, una veu que resplendia». En aquest punt apareix una constant que es dona amb altres entrevistats i és la consideració dels bons cantadors que se senten de ben lluny. No hi ha dubte que en Guillem Alomar exagera intencionadament quan diu que de Son Suau Dalt, al terme de Llubí, sentien la cantadora des de s'Alqueria Blanca, s'està referint a les bones dots vocals de la cantadora.

Tot i que homes i dones cantaven les tonades de la mateixa manera la distinció de rols i de funcions socials era diferent: «les dones cantaven les tonades igual que els homes... sí, sí. A damunt l'era, cantava igual que jo aquesta dona. Però antigament hi havia les feines de la dona que les feia la dona i les de l'home que les feia l'home, no com ara. Llaurar era una feina d'homes, n'he vistes llaurar de dones però poques, molt poques. Hi podia haver una excepció, d'una dona que sempre visqués a fora vila que no tingués casa en el poble, i no sabia ni llegir ni escriure, ni posar una o, i aquella dona llaurava i si importava cantava llaurant tan bé com un home. Però ja te dic que n'he vistes poques». I continua amb un cas que relata de la següent manera: «veïnat de la finca meva n'hi havia una [de dona], que per cert es va casar a sa Pobla i viu a sa Pobla. Aquesta jo l'he vista llaurar i amb un bou que l'he vista llaurar (o amb una vaca). A ca seva, tenien un parell o tres de vaques, una vaca que la feien anar a llaurar i llaurava, enlloc de sa bístia. I després si li donaven menjar encara li treien dos litres de llet i encara podien sopar de sa llet de sa vaca [riu]. Un temps eren bous que llauraven, no eren bísties —jo no ho he vist— jo n'he vist llaurar, aquí. Entre Llubí i Maria hi havia un home que tenia una arada amb rodes i va ser dels darrers que llaurava amb dos bous, un bou i una vaca, estiraven l'arada i n'hi havia un altre que venia amb el carro a Llubí, amb un carro amb una vaca a cercar menjar pels animals, etc. Tot ho feia amb sa vaca».

Seguint amb les funcions de gènere en Guillem recorda com s'organitzaven a la família de la seva dona, quan encara era fadrina: «Sa meva dona sempre va viure a fora vila de fadrina, a un lloquet entre Llubí i Maria, entre Son Prim i Ses Cases Roges, i darrera Son Prim hi tenien un hort (no era seu, el tenien llogat) i els diumenges venien al poble, ho venc a dir perquè ella no va llaurar mai, tenia germans també, tenia un germà que només hi havia un any i mig d'ella a ell i sempre llauraven; però elles no llauraven, semblava, això sí. I llavors n'hi havia moltes de famílies així, casetetes de no res, eh? si haguessis vist aquesta caseteta on esteia la meva dona, dirieu: —Com se poden agombolar aquí? Set al·lots que eren. Té sis germans, són tres germanes i quatre germans, i si vessis sa caseteta. I llavors hi havia el puesto de les bísties que era petitó, petitó, i llavors una soll amb porcs grassos. I tot això està en un caramull, tenien altres finques però s'hort aquest eren quatre quarterades i ho regaven amb una sínia, una bístia que voltava».

Arribats en aquest punt tractam el tema dels concursos de tonades i de mostres folklòriques. En Guillem no va participar mai en cap concurs de cantadors tot i que hi va assistir amb certa freqüència. Tot i que es pot cantar qualsevol cançó amb qualsevol tonada (en Guillem ho fa constantment) amb

els concursos es va estipular, de manera no escrita, que les cançons estassin relacionades amb la tipologia de tonada. Es dona una coherència que era valorada positivament pels jurats dels concursos: «Com que en el concurs s'havia d'anunciar la tonada era com una pardalada cantar una tonada de llaurar i posar-hi l'ametller. En canvi, si hi poses l'arada i la bístia —*Jo llaurava amb en Vermell i en Banyà voltada*— i hi poses coses de llaurar, jo llaurava a tal *puesto* o jo llaurava així d'açà i si, en canvi, cantes sa tonada d'espolsar ametlles i hi poses l'arada [la canta...] és una pardalada. Es pot dir, s'avé igual, però per a qui escolta, si vas a un *puesto* que has de puntuar i tot això i dius: —cantaré una cançó de llaurar! I cantes de l'ametller! pareix que et resta punts...».

En relació als concursos en Guillem recorda una diada de batre celebrada a Llubí molt després de l'entrada de la maquinària agrícola i els tractors. Va ser una activitat organitzada per l'Ajuntament amb la finalitat de mostrar la tècnica tradicional del batre. Gràcies a aquella experiència en Guillem explica amb detall en que consistia el procés de batre el cereal damunt l'era: «A Llubí vàrem fer una diada de batre. El dematí, cinc o sis carros varen sortir carregats de garbes, donàvem una volta en el poble, a darrera, així mateix, en dúiem un amb un carretet amb una somera i tocava les xeremies, això fins que vàrem ésser a s'era. Una vegada allà amb les bísties a damunt l'era i amb els carros, tiràvem les garbes en terra, desfermar i després estendre. «Estendre» vol dir desfer les garbes i compartir de no tenir la garba damunt l'era. I quan ho tenies tot escampat aleshores la bístia, perquè moltes vegades de tot d'una no va bé posar el carretó, primer, tot allò no està molt ben replanat i la bístia sense carretó ni res, tota sola, la feies trotar una estona i ho componia una mica, aleshores li posaves el carretó i a rodar allà damunt. I llavors, així com rodava hi havia dos o tres homes (o dos, o un o tres segons l'era lo gran que era), si un era de possessió gran eren més homes i la cosa principal era que el carretó així mateix ho mol però si amb sa força, si no vas a girar lo de davall damunt, lo petit queda davall i lo gros torna a quedar al damunt. Així se fa via a batre; no és igual com la *cosetxadora* que li dones tota la garba sencera i ja surt el gra per un *puesto* i la palla per l'altra».

En relació als concursos de tonades celebrats a Mallorca dirà: «jo vaig anar dos anys a Selva a escoltar-ho i un any a Montuiri. A Llubí ho varen fer devers tres o quatre anys i no sé si a Sineu també ho feren una vegada. No me'n record. Però canta un home de Capdepera, un de Llubí, un de Selva, els que s'apunten supòs, i tots canten en l'estil que sap del seu poble i els jurats externs puntuen. A Llubí n'hi havia que cantaven molt bé d'homes ja d'edat, i en canvi, quan eren allà damunt, igual que jo si hi hagués anat, no m'hagués sortit res, perquè jo som empegueïdor i ara, que he tornat vell ja me'n fot un

poc de tot [riu] però de jove no hagués estat capaç de tocar una cançó enmig de sa plaça; ca, i ara per pa i per sal, per sal sense concursar, eh? Sa ximbomba a una reunió, pas més poca pena de cantar una cançó que de cavar un clot o de segar un redol. És vera!».

Pel que fa a la creació de cançons en Guillem explica que hi havia cantadors que en sabien. Podien crear una quarteta per una situació concreta. Tot i que habitualment es cantava, i fins i tot s'adaptava, el repertori genèric a vegades es creaven cançons: «cançons, se'n feia qualcuna, jo feia feina a un *puesto*, i per cert, n'hi havia un que anava un poc malament amb l'empresa, i li varen fer fer feina tot sol i el senyor duia mostatxos [riu], i aquest era un home que no tenia por de res i feia cançons en el senyor que sempre li manava feines, i tot d'una que li havia fuit es senyor, que li havia manat les feines s'hi va posar amb aquesta:

*Aquests mostatxos de rata,
que dus a lo mexicà,
te los hauré de socorrar
amb una branca de mata.*

I va seguir cantant... Jo estava a un bocí enfora i sempre me va recordar d'aquesta cançó. I n'hi va fer un parell. El senyor no se va girar ni res».

«N'hi havia un altre que feia feina amb jo i me deia: —li hem de fer una cançó! Li hem de fer una cançó! Perquè llavors a les fàbriques —per Llubí al manco— no donaven roba i llavors a molts de *puestos* te donaven roba d'uniforme de la casa, i allà no, i ell ho va exigir en el senyor i ho va aconseguir. Quan el vàrem veure el primer dia amb l'uniforme, *me cagon d'ell*, “Li hem de fer una cançó!” “Li hem de fer una cançó!” i un ho deia d'una manera i l'altre de l'altre i no sortia res. I jo li vaig dir, mem si així l'hem...:

*Pareixes un astronauta
amb aquest mono que dus,
no em mancaria res pus
que et fessin sonar una flauta.*

Però ell, aquest, en sabia una mica, jo ja ho vaig veure que se tornaria tot d'una, i aleshores, al cap d'un poc ve i me diu:

*Si me fan sonar sa flauta
tu faràs de faristol
puntejant el flabiol
per aprendre d'astronauta.*

I això de vegades hi era, jo me'n record, a la tosa de l'amo en Magí, si li deies una cosa, el pardal, te sortia a tu amb una.... Un dia, una cançó, jo li vaig dir, dic:

*A Maria, marians
considerau si n'hi ha,
sol la pena per cantar
a l'església capellans.*

I tot d'una vaig tenir la contesta, eh? Jo no sé com me va sortir això. Perquè a Maria hi va haver una temporada que no hi havia capellà. I ell, per ventura me'n va fer cinc o sis damunt aqueixa, i jo no n'hi vaig poder fer d'altra».

A continuació en Guillem recorda alguns dels improvisadors que havia sentit glosar i igualment recorda algunes dones que també en sabien: «La majoria de cançons que cantam són apreses, no són fetes *al momento*. No som com aquests improvisadors. A Maria un temps n'hi havia un parell de glosadors així, i n'hi havia de bons: en Planissi (a Can Picafort), en Toni Socies (a Sa Pobla), aleshores a Algaida n'hi ha un altre que també és molt bo... i en es Coll den Rebassa hi ha una al·lota que descendeix de Llubí que és filla d'una neboda de l'amo en Gollet. I aquesta al·lota glosava, i antigament sempre n'hi ha hagudes. Per Sant Llorenç hi havia en Calafat i un altre que li deien en Ferragut. I en Calafat, segons deien, tenia una filla que li guanyava a ell. Jo a aquest l'he sentit, que t'he de dir, fa quaranta anys o cinquanta... o per ventura fa trenta anys que va deixar anar el glosar, o més. Hi havia més homes glosadors que dones però dones n'hi ha hagudes sempre. Aquesta li diuen de Can Mirador i glosava amb tres homes i ella los contestava a tot».

L'entrevista d'aquest primer dia acaba amb una mostra quantiosa de cançons de collir figues que en Guillem canta de forma seguida i amb tonada pròpia. Abans però farà algunes consideracions: «Hi havia més figueraleres que figueralers. Hi havia qualque possessió que llogaven qualque figueraler. Això és igual que anar a la muntanya a collir oliva. A la muntanya hi havia més dones que anaven a collir oliva que no homes. Si hi anava un home hi anava per tragar l'oliva per la muntanya o per fer feina a la tafona:

*Sa nostra figaralera
es caiguda d'un cim
i diu que no s'ha fet mal
perquè no se riguin d'ella.*

*I si no em vols diga'm: -veste'n!
I mai més te faré nosa
i així ho fan cara de rosa
ses dones qui tenen seny.*

*Hi vaig anar per un brot
i la vaig collir sencera
i l'estimada que em deia:
-cull es cossiòl i tot!*

*Figues rotges cucarelles
perejals i albacons,
aquestes manjareu vos
si vos casau a Sencelles.*

*Margalida si no em vols
no t'hauré de donar pa,
i a Llorito ja no hi ha
canyes per fer flabiols.*

*Sa vida des figueral
amb poc temps la contaria
collir figues tot lo dia
i els vespres un bon ball.*

*Saps que fan dues amigues,
quan s'estimat se n'ha anat?
Se conten lo que ha passat:
-per amor de Déu no ho digues!*

*Una figa peretjal
collida de sa figuera
i una dona mal fanera
sempre roba en es jornal.*

*Jo estic a's capcurucull
de sa figuera aubacor,
tant si és figa com figó
en arribar-li, ja el cui.*

*Adiós cullera i olla
cubertora i platet,
i adiós figaralet
tu i jo ja prenim la colla.*

Entrevista de dia 26 d'abril de 2003 (CD 15).

A Llubí hi ha una tonada particular de les tàperes degut a l'abundància d'aquest fruit: «era una cosa que quasi sempre la cantaven ses dones i cantaven igual que una dona fa net a una casa, més o manco, i la tonada de les tàperes és una tonada de l'estil d'aqueixa [collir figues], trop jo, en el meu poc entendre, de llaurar i de les altres cançons sí que és diferent, no vull dir que no s'assembla un poc a les figues, així mateix, però vaja...»:

*Si vols esser llubinera
t'has d'aixecar dematí
veuràs el sol sortir
revoltant sa taperera.*

*Me n'has fetes, te n'he fetes
i ara anam a recabal,
da'm sa mà i farem pau
que massa mos n'hem retretes.*

*Com hi vaig començar a anar
la rosa n'era poncella
ara qui és rosa bella
sa mare no l'hem vol dar.*

*Com veia la soca tan alta
i el roser tan espinós
rosa i no puc collir-vos
per una por ni per s'altra.*

*Te pensaves tornar-hi
blanca com la flor del lliri
de bades passes martiri
qui no hi neix no hi pot morir.*

*Mira que ho som de morena
no t'he poguda aclarir
si em vies d'enganar a mi
en passaries de pena.*

*Si no em vols diga'm: vest-e'n!
i mai més te faré nosa,
així ho fan cara de rosa
ses dones qui tenen seny.*

*Ramallet de gran valor
saps que has de dir a ta mare
quan se va casar amb ton pare:
si va fer es seu gust o no.*

*Ramallet de s'ui des vent
que t'ho he dit de vegades:
jo et daria més besades
que un molí no fa rodades,
que un molí no fa rodades,
que un molí no fa rodades
diada de molt de vent.*

La tonada de les tàperes és clarament més curta que la resta de tonades. En Guillem la compara amb la del segar quan diu: «aquestes [tonades de les tàperes] són més curtetes, així com en el segar a cada paraula t'atures amb esment, aquestes són més seguides que:

*Arreu, arreu segadors,
que sa madona se queixa,
vos sou blat i jo som xeixa
es tall de bones llavors.*

Ho cantaven principalment les dones».

La tonada de segar dona lloc a parlar de les situacions socials de picat. A la pregunta de si la feina de segar era la que predisposava millor a cantar cançons més atrevides en Guillem contesta: «ses cançons més atrevides depèn de la situació. Sobre tot de quan hi ha una *juergueta*, una cosa o l'altra, i pot haver dones que cullen tàperes i una li canta una cançó una miqueta picada i l'altra ja en comença una altra més amunt i arriben a ser massa verdes». I reconeix que, efectivament, la feina de segar sovint donava lloc a cantar cançons amb més picardia o que amagaven un doble sentit i canta aquesta:

*Aquell pebre que deu coure
o és el foc que deu cremar,
i es novio em volia entrar
es canyissos sense ploure.*

*El pobre figareler
passa la vida apenada
quan veu l'ennuvolada
corrensos entra el sequer.*

És habitual que algunes cançons facin referència a la duresa del treball, a les jornades de sol a sol, a haver de treballar ajupit: «ses tàperes se collien amb sa mà, hi ha aquella cançó que diu:

*S'esquena de mal que em fa
arrip qui no hi tenc consol,
si em perd dins Son Rossinyol
no m'hi vengueu a cercar.*

I tot lo dia haver d'anar així [ajupit]:

*Adiós estel del dia
adiós plaça reial,
i adiós ditxós portal
d'allà on me divertia.*

*En Jordi de Son Catiu
ha vengut i no sap perquè
madona, sabeu què cerca?
una fia que teniu.*

*Sa guitarra per vos sona
madona, què la sentiú?
Una fia que teniu,
la calçau i la vestiu
en venir devers s'estiu,
ha de ser sa meva dona».*

En Guillem reconeix que a vegades la memòria li falla. Sovint vol recordar una cançó i no li surt, però en canvi sap que participar d'una cantada amb altres cantadors és una forma d'estimular la memòria i conseqüentment el repertori pel fet que una paraula pot evocar una cançó o diverses cançons: «Pot ser un dia només te ve una cançó i llavors te'n vols recordar d'una altra i no te ve de cap manera. Amb una vetllada de cantar surten cançons de tota classe perquè un en canta una i et recorda una paraula d'aquella altra cançó, i en aquell moment si l'havies de cantar no te venia aquella cançó però per mor d'aquella paraula, *au*, te ve aquella cançó. I surten totes només amb una paraula».

A continuació en Guillem canta la tonada de munyir i la de tondre, de la segona observarà que s'assembla molt a la de collir figues i ens farà caure en el doble sentit de la cançó:

*Sa tonada des munyir
la fan dins una escudella,
una mà a cada mamella
xota, xota vine aquí.*

*A ses cases de Morell
varen tondre na Grisana,
va ser de tan bona llana
cada estidorada un vell.*

«No saben si [na Grisana] era una criada, o si era una ovella o una dona, o si la varen tondre d'un *puesto* o d'un altre, m'entens? I un vell fa cinc o sis kilos, un vell és tota la llana d'una ovella, antigament. Ara agafen tota la llana de la tosa i la fiquen dins saques. Un mè jove, suposem, no fa vell, o una femella jove que la deixes per ovella, i el primer pic que la tonen no fa vell perquè té la llana molt curta i no lliga; en canvi, una ovella vella quan l'has acabada de tondre, si la saps tondre i la gires així com toca, té tota la llana aplegada i la pots alçar amb un pic i no cau. Llavors la posaven tota estesa, la giraven així, al revés d'així com està, la giraven i llavors la plegaven; i totes

les coses es feien a vells, en posaven un devora l'altre. I ara, sense aplegar ni res, tota dins sa saca».

I a continuació canta *A ses cases de Morell* amb la tonada del segar. Prèviament ens ha demanat amb quina tonada volem escoltar la cançó (indici de les facilitats del cantador per combinar qualsevol tonada amb qualsevol cançó). I continua amb aquesta glosa amb la tonada de segar:

*Empeny empeny Floriana
Floriana empeny, empeny,
com sa barca dona rem
jo ja hi vaig de bona gana.*

Aquesta cançó dona lloc a en Guillem a explicar situacions socials que es donaven durant la sega: «Quan segaves n'hi havia un que anava davant i si el que anava darrera li anava molt a prop li cantava aquesta cançó per dir-li que fes més via. I *Empeny, empeny Floriana / com sa barca dona rem* era perquè remanàs la falç més aviat. No crec que aquesta cançó tingués cap altre sentit, si eren set o vuit que segaven entre tots duien tres solcs per hom, i per no dir-li al de davant que fes un poc de més de via li cantaven per picar-lo una mica, per passar. Per ventura el de davant anava cansat i no podia fer més via i el de darrera tenia més seguera i li tocaven les espigues per les anques».

En relació a les tonades de llaurar dirà el següent: «a les possessions es donava que un llaurava aquí i l'altre llaurava deu passes més enfora, llauraven dins un sementer que eren vint quarterades o trenta i dins un sementer tan gran havies de llaurar un parell de dies per topar-te... A les possessions grans pot ser hi havia cinc o sis parells que llauraven. Avui en dia llaura més un tractor que deu parells, en una possessió gran hi ha un tractor gros i un petit i fan sa feina de cinquanta bísties. Antigament hi havia, què t'he de dir, cinc parells, cinc homes, i si li havia passat alguna cosa amb s'altota li cantaven una cançó i el picaven un poc. Si n'hi havia un que no el volia sa sogra cantava:

*Sa sogra diu que no em vol
i jo no la vull a ella
qui té el mànec per sa pella
fa anar s'oli allà on vol.*

I és que ses dones se tornaven. N'hi havia un que no el volien a ca s'altota, i li cantava cançons en el sogre i li deia:

*Cuac, cuac l'amo en Damià
l'amo en Damià cuac, cuac,
si amb sa vostra filla jec
poc vos hi deu importar.*

*L'amo en Damià Salat
vos sou l'amo de Son Costa
amb aquesta fia vostra
som estat desgraciat»*

L'entrevista acaba amb un seguit de cançons cantades amb la tonada de la ximbomba, i mentre es prepara per cantar fa notar que la ximbomba que farà sonar tot seguit és de fabricació marianda, de l'amo en Xesc de Son Cloquis i Xisco Colombram:

*Ja és mig dia, ja és migdia,
I si no ho és, ja ho serà.
Jo me'n vaig a cercar es pa;
¿tu que no hi véns, vens Maria?*

*Ximbomba fes fantasies
ara que et deixa'm sortir;
només tens de venir amb mi
són set o són vuit dies.*

*Són set o són vuit anys
amor que t'he de festejar,
i tan llímpia vos he deixada
com una espasa daurada
que du un cavaller en les mans.*

*Estimats, si vos alcanç,
venturosa ho seré estada:
seré com aquella mare
que va tenir tretze infants
i en tingué sis capellans
i altres tants d'ermitans
i es darrer va ser frare
i sa mare coronada
davant Déu i tots es Sants.*

Valoració del testimoni

Les aportacions de Guillem Alomar dins el conjunt de la recerca etnomusicològica de les tonades del camp de Mallorca s'han de valorar molt positivament. Es tracta d'un informant que té un coneixement exhaustiu del repertori de tonades del camp i dels seus codis ètics, socials i estètics.

Són destacables les descripcions de la feina del batre i la relació d'aquesta tasca agrícola amb el cant. Igualment, en Guillem mostra clarividència en l'organització de les tonades en funció de les tasques i els contextos on es canten. Així, les tonades de feina eren les pròpies del cicle del cereal —llaurar, segar i batre—, les dels arbres fruiters —tomar ametlles i collir tàperes (pròpia del poble de Llubí)— i les de tondre i munyir d'especialista; i les tonades de festa estaven associades a la ximbomba, a l'estil alflamencat i es cantaven en contextos lúdics, especialment pels Darrers Dies.

Les qüestions de gènere també es desprenen de forma ben estructurada. Les feines que implicaven animals de càrrega eren d'homes i la resta, per norma general eren d'homes i dones, tot i que les feines de collir oliva o figues sembla més que eren especialment de dones. Hi havia excepcions condicionades a la supervivència, una dona llaurava i batia si en el seu nucli familiar no hi havia homes.

De les entrevistes a Guillem Alomar obtenim un conjunt rellevant de cançons i tonades. La majoria de cançons són genèriques de les feines del camp tot i que també se'n donen d'específiques, creades per a situacions socials concretes. Aquest fet ens porta a definir els sistemes d'aprenentatge que majoritàriament eren per transmissió oral. I l'evocació del repertori normalment és per associació de paraules o de situacions viscudes.

Pel que fa a les tonades i a la seva interpretació en Guillem utilitza molts de recursos vocals. Les seves interpretacions mostren un domini de l'estil pagès i de les tècniques del cant. La utilització de la veu timbrada, de iòdels finals, de síl·labes «ay» a l'inici de les tonades del batre, una conducció de la veu generosa en els melismes i la veu potent fa que poguem valorar l'estil de Guillem *Coves* com un exponent indiscutible de l'estil del cant pagès.

Finalment, voldríem valorar el testimoni de Guillem Alomar com una font valuósissima de la cultura de la Mallorca rural més enllà del fet musical. En la conversa transcrita apareixen mots d'un món obsolet. Termes com «garba», «era», «tocar a l'era» «bístia», «ararar», «galejar», «carretó», «batre», «miula», etc. que són termes d'un àmbit semàntic ja en desús. Alomar representa la darrera generació de persones que varen fer útil aquest vocabulari com a representació d'un món i d'una cultura viva mallorquina que ja no existeix i que hem pogut conservar i conèixer, en part, gràcies al seu testimoni.

Bibliografia

AYATS, Jaume, et al. Tonades de feina. Palma: Consell de Mallorca 2005.

AYATS, Jaume, et al. "Galejar sa veu" y "tenir bona miula". Las grabaciones como herramienta en el dialogo sobre estética e interpretación con los cantores de "tonades de feina" de Mallorca. NASSARRE. Revista Aragonesa de Musicología. 2005, vol 20, p. 19-24.

ENSENYAT, Bartomeu, Mallorca canta. Palma: Grupo Serra 1993.

Discografia del projecte tonades de feina:

Entrevista amb tonades. CD 14. Guillem Alomar - Llubí, 13/09/2003

Entrevista amb tonades. CD 15. Guillem Alomar - Llubí, 26/04/2003

Entrevista amb comentaris a tonades d'altres cantadors. CD 29. Guillem Alomar - Llubí, 13/09/2003